

YAPISAL AİLE SİSTEMLERİ YAKLAŞIMINA DAYALI OLARAK GELİŞTİRİLEN EVLİLİK DANIŞMA PROGRAMININ ÇİFTLERİN EVLİLİK UYUMUNA ETKİSİ

Gülşah TURA¹

Geliş: 03.07.2019 / Kabul: 18.03.2020

DOI: 10.29029/busbed.586530

Öz

Bu araştırmada Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı'na dayalı olarak geliştirilen evlilik danışma programının ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğu olan çiftlerin evlilik uyumuna etkisi incelenmiştir. Araştırmada ön test son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğu olan 16 çift oluşturmaktadır. Deney grubundaki evli çiftlere on oturumdan oluşan Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli evlilik danışma programı uygulanmıştır. Uygulama öncesinde ve sonrasında çiftlerin evlilik uyumlarını ölçmek için Çiftler Uyum Ölçeği ve çalışma kapsamındaki çiftlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, bağımsız gruplarda t-testi ve bağımlı gruplarda t-testi kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS 18.0 paket programı kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımına dayalı olarak geliştirilen evlilik danışma programının, ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumunu artırdığını ve benzer etkinin izleme testinde de sürdüğünü göstermiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ilgili literatür dahilinde yorumlanmıştır. Sonuç olarak Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli evlilik danışma programı, ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumlarını arttırmak için kullanılabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Yapısal Aile Sistemleri, Çift, Evlilik Uyumu, Zihinsel Engel, Evlilik Danışmanlığı.*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, gulsah.tura@kocaeli.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0611-7993>.

THE EFFECT OF MARRIAGE COUNSELING PROGRAM DEVELOPED BASED ON STRUCTURAL FAMILY SYSTEMS APPROACH TO MARITAL ADJUSTMENT OF COUPLES

Abstract

In this study, the effect of marriage counseling program developed based on Structural Family Systems Approach on the marital adjustment of couples with severe mentally handicapped children was examined. experimental design with pretest-posttest control group is used in the research. The study group consists of 16 couples with severe mentally handicapped children. A married counseling program based on the Structural Family Systems Approach consisting of ten sessions was applied to the married couples in the experimental group. Before and after the application, the Dyadic Adjustment Scale was used to measure the marital adjustment of the couples and the personal information form prepared by the researcher was used to determine the demographic characteristics of the couples in the study. In the analysis of the obtained data, t-test was used in independent groups and t-test was used in dependent groups. SPSS 18.0 software was used for data analysis. The findings showed that the marital counseling program developed based on the Structural Family Systems Approach increased the marital adjustment of couples with severe mentally retarded children and the similar effect continued in follow up test as well. The findings obtained from the study were interpreted within the related literature. As a result, it can be said that the marriage counseling program based on the Structural Family Systems Approach can be used to increase the marital adjustment of couples with severe mentally handicapped children.

Keywords: *Structural Family System, Couple, Marital Adjustment, Mental Disability, Marriage Counseling.*

Giriş

İnsan yaşamındaki önemli adımlardan biri hiç kuşkusuz evliliğdir. Evlilik, birbirinden farklı iki dünyanın bir araya gelerek yeni bir sistem oluşturdukları sosyal bir olgudur. Hayatı paylaşmak amacıyla eşleri bir araya getiren evlilik, aile kurumunu da meşru temellere oturtmaktadır. Sağlıklı ve dengeli bir ailenin en önemli işaretlerinden biri çiftler arasındaki evlilik uyumudur. Spainer (1976) tarafından evli çiftler arasındaki gerginliğin ve problemlerin azlığı olarak tanımlanan evlilik uyumu, bireylerin ve aile üyelerinin sağlık, psikolojik iyilik

ve yaşam doyumları için çok önemli bir rol oynamaktadır (Scheidler, 2008; Gülsün, Ak ve Bozkurt, 2009; Şentürk, 2013; Yıldız, 2016; Brandao ve diğ. 2017;). Uyumun sağlanmadığı evlilikler ise bireyleri fiziksel, duygusal ve sosyal alanlarda olumsuz etkileyebilmektedir. Robles, Slatcher, Trombello ve McGinn (2014) tarafından gerçekleştirilen bir meta analiz çalışmasında 11 ülkeden 72000’inden fazla evli bireyin incelendiği 126 araştırma ele alınmıştır. Çalışma sonucunda evlilik kalitesi arttıkça fiziksel sağlığın da arttığı bildirilmiştir. Evlilik uyumu ve psikolojik özelliklerin incelendiği araştırmalarda ise evlilik uyumunun, depresyon, kaygı ve somatizasyon ile ilişkili olduğu görülmüştür (Hanson ve Hanline, 1994; Fisanoglu, 2007; Düzgün, 2009; Erdoğan Taycan ve Çepik Kuruoğlu, 2014; Hershkowitz, Dekel, Fridkin ve Feedman, 2017; Abbas ve diğ., 2019).

Ailede gelişimsel bozukluğa sahip bir üyenin varlığı hem aile içi ilişkileri hem de bozukluğu olan bireyin gelişim ve sağaltımını karşılıklı olarak etkileyebilmektedir. Engelli çocuğu olan eşlerle gerçekleştirilen çalışmalar, eşler arasında düşük evlilik uyumunu göstermektedir (Kazak, 1987; Walker, Manion, Cloutier ve Johnson, 1992; Toros, 2002; Coşkun ve Akkaş, 2009). Benzer şekilde zihinsel engelli çocuğa sahip eşlerin, maruz kaldıkları stres nedeniyle evlilik uyumlarının olumsuz etkilendiğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Sarısoy, 2000; Sarı, Baser ve Turan, 2006). Köksal (2011) zihinsel engelli çocuğa sahip 200 ebeveyn ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında, ebeveynlerin yaşamlarından algıladıkları stresi yordayan tek değişkenin evlilik uyumu olduğunu ve evlilik uyumları düştükçe algıladıkları stresin arttığını saptamıştır. Bu çalışmalar engelli çocuğa sahip olmanın, evlilik üzerine olumsuz etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla evliliklerde oluşan sorunların giderilmesi ve engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumlarının artırılması uyumlu bireylere ve sağlıklı ailelere zemin hazırlaması açısından önemli hale gelmektedir.

Birbirlerine ilişkiler aracılığıyla bağlı olan aile üyeleri bireysel gelişimlerini aileleri aracılığıyla sağlayabildikleri gibi her bir üye de aile içinde kurduğu etkileşimler yoluyla aile sistemini etkileyebilmektedir. Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı’nın (YASY) kurucusu olan Salvador Minuchin, aileleri anlayabilmek için aile içi etkileşimin belirlenmesi ve bunun üzerine çalışılması gerektiğini belirterek aileyi bir sistem olarak ele almıştır (Minuchin, 1974). YASY’ye göre toplumsal sistemin bir alt sistemi olan aile; kendine ait rolleri ve kuralları olan, sınırlar, güç, hiyerarşi ve koalisyon gibi kavramlarla şekillenen ve belli bir organizasyona sahip bir yapıdır (Minuchin, 1974, 1981; Aponte ve

VanDeusen, 1981; Wetchler, 2003; Lee, 2011; Goldenberg ve Goldenberg, 2012). Bir sistem olarak ele alınan ailede, sistemlerin genel özelliği gereği, bir üyenin davranışı diğer tüm üyelerin davranışlarıyla ilişkilidir (Minuchin, 1974; Schwartz ve Nichols, 2004). YASY aile sisteminin parçalarının nasıl etkileşime girdiği, ailede fonksiyonsuz iletişim kalıplarının nasıl oluştuğu ve ailede dengenin nasıl sağlandığı üzerine odaklanmaktadır (Bitter, 2014; Gehart, 2016). Yaklaşımın en önemli kavramları arasında alt sistemler, sınırlar, ittifak, güç ve aile yapısı bulunmaktadır.

Alt Sistemler. Ailede her birey bir alt sistemi oluşturmaktadır. Aile, alt sistemler aracılığıyla farklılaşmakta ve işlevlerini yerine getirmektedir (Minuchin, 1981). Ailedeki her bir birey bir alt sistem olduğu gibi aile üyeleri arasında kurulan alt sistemler de bulunmaktadır. Alt sistemlerde bireylerin kendilerine ait rolleri, görevleri ve statüleri vardır ve bireylerin farklı alt sistemlerdeki rolleri, görevleri ve statüleri farklı olabilir. Çekirdek ailede en belirgin alt sistemler karı-koca, ebeveyn-çocuk ve kardeş alt sistemleridir (Sharf, 2010). Minuchin'e göre (1974) aile sistemini oluşturan tüm alt sistemler iç içe bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle bir alt sistemde yaşanan problem diğer alt sistemleri de kolaylıkla etkileyebilmektedir. Eş alt sistemi iki yetişkinin bir aile oluşturmak için bir araya gelmesiyle oluşmaktadır ve diğer alt sistemler açısından merkezi konumdadır. Eş alt-sisteminin, ailenin işlevselliğini sağlamak amacıyla belirli görevleri bulunmaktadır. Üyeler bu görevleri yerine getirirken karşılıklı uyum ve tamamlayıcılık becerilerini kullanmaktadırlar (Minuchin, 1974; Minuchin ve Fishman, 1981). Eş alt sisteminde bir takım problemlerin olduğu ailelerde, sistemler arası sınırlar, alt sistemler ve aile yapısı da kolaylıkla bozulabilmektedir (MacKinnon, 1989; Brody, Stoneman ve McCoy, 1994). Dolayısıyla bu alt sistemin güçlü ve sağlıklı kurulması, işlevsel aile için gereklidir. Eşler birbirlerini tanıır, kabul eder, ihtiyaçlarını karşılar ve rollerini tamamlarlarsa ailenin devamlılığı uzun soluklu olmakta ve işlevsel bir aile karşımıza çıkmaktadır.

Sınırlar. Ailede sınırlar, psikolojik, duygusal, davranışsal ve ilişkisel boyutlarda aileyi belirleyen, aileyi diğer ailelerden ayıran ve aile üyelerinin birbirleriyle olan temasını düzenleyen görünmez çizgilerdir (Gladding, 2011; Nichols, 2013). Ailede her bir alt sistem, kendi içinde ilişkilerin niteliğini belirleyen sınırlarla çevrilidir. Ailenin işlevsel olabilmesi için alt sistem sınırlarının açık ve net olması gerekmektedir. Sınırların nasıl oluşacağını belirleyen en önemli alt sistem ise eş alt sistemidir (Minuchin, 1974). Eşler kurdukları dengeli ve uyumlu karı koca ilişkisi ile aile içindeki sınırların da

belirginleşmesine katkı sağlamaktadırlar. Kısacası işlevsel ailede sınırlar, üyeler arasındaki ilişkiyi geliştirici nitelikte olmalı, sistemlerin birbirleriyle etkileşimini olumlu yönde desteklemelidir.

Katı, belirsiz ve belirgin olmak üzere üç tür sınır bulunmaktadır. Katı sınıra sahip ailelerde üyeler ve alt sistemler birbirlerinden uzaktır. Üyeler arasında sağlıklı iletişim olmadığı için aile üyeleri birbirlerinden duygusal olarak kopuktur (Gladding, 2011; White, Klein ve Martin, 2015). Katı sınırlara sahip ailelerin tam tersine belirsiz sınırlara sahip ailelerde üyeler arasında iç içe geçmişlik hakimdir. Aile üyelerinde bağımsızlık ve farklılaşma yerine bağımlılık bulunmaktadır. Belirgin sınırlara sahip ailelerde ise üyeler kendi bireyselliklerini korur ve ait olma duygusunu yaşarlar. Üyeler arasındaki iletişim açık ve sağlıklıdır (Rasheed ve diğerleri, 2011; Goldenberg ve Goldenberg, 2012). Herhangi bir problemle karşılaşıldığında üyelerin birbirlerinden yardım alacaklarını bilmeleri, bireylere güven vermekte ve “biz” duygusunun oluşumunu desteklemektedir.

İttifak. İttifak, aile sistemi içinde belli bazı işlevleri yüklenmiş bir kişinin karşısında olmak veya yanında yer almaktır (Minuchin, 1981). Ailelerde en yaygın ittifak biçimleri “koalisyon” ve “üçgenleşme”dir. Üçgenlerde ebeveynler, çocuğu kendilerinden taraf olmaya zorlamaktadırlar. Çocuk bir ebeveynin tarafında olduğunda diğer ebeveyn bunu saldırı ya da ihanet olarak görebilmektedir (Nazlı, 2016). Anne babası arasında seçim yapmaya zorlandığı durumlarda kararı ne olursa olsun duygusal yönden olumsuz etkilenebilmektedir. Koalisyon ise belirli aile üyelerinin ailenin bir üyesine karşı birleşmesidir. Bu birleşme aynı amacı paylaşan aile üyelerinin diğer aile üye veya üyelerine karşı olması temelinde olduğu için ailenin bazı üyeleri koalisyonun dışında kalmaktadır (Marley, 2004; Sharf, 2010). Koalisyonlar, her ailede belli düzeylerde gerçekleşebilmektedir. Ancak ebeveynin başatlığına bir tehdit olduğunda veya üyeler arasında ilişki ve iletişimi bozduğunda sorun yaratabilmektedir (Minuchin, 1974).

Aile Yapısı. Aile yapısı, aile aktifken ortaya çıkan ve aile bireylerinin etkileşimlerini düzenleyen işlevsel kurallar bütünüdür (Aponte ve Van Deusen, 1981; Gladding, 2011; Nichols, 2013). Ailenin yapısı nasıl kurulduğuna bağlı olarak aileyi olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bazı ailelerde yapı, aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimlerini kolaylaştıracak şekilde iyi organize edilebilmekteyken bazılarında ise aile içi etkileşimleri sağlayacak belirgin bir yapı kurulamamaktadır (Figley ve Nelson, 1990; Gladding, 2011). İşlevsel aileler, aile yapısını yeniden yapılabilecek esnekliğe sahip olduğu için

yaşamın stresleriyle baş ederek aile bütünlüğünün devamını sağlayacak uyumu geliştirilebilmektedir (Goldenberg ve Goldenberg, 2012). Aile yapısının sağlıklı kurulduğu durumlarda ise özellikle eşler iyi organize olamadıkları ve dengeyi sağlayamadıkları için kriz durumlarını sağlıklı atlatabilmemektedir.

Güç. Ailede sorumluluk ve otoritenin hangi bireyde olduğunu, kararların kim tarafından alınacağını güç belirlemektedir (Sharf, 2010; Lee, 2011). İşlevsel ailelerde ise anne babaların çocuklarına göre daha fazla güce sahip olması gerekmektedir. İşlevsel olmayan ailelerde ise aile sistemini oluşturan hiyerarşik yapılanmada bazı farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Anne ve babaların çocuklarını disipline etmek için yeteri kadar güce sahip olmamalarının yanı sıra gücün eşlerden birinin üzerinde yoğunlaşması da ailede güç dengesizlikleri yaratabilmektedir (Aponte ve Van Deusen, 1981; Minuchin, 1981). Sağlıklı ailelerde eşler gücü dengeli bir şekilde paylaşmakta ve aile sisteminin sağlıklı devamı için etkili bir şekilde kullanabilmektedirler.

Ailede herhangi bir üyenin engeli, sadece o üyeyi değil, tüm aile sistemini etkilemektedir (Olkin, 1999). Yaklaşım, aile üyelerinde oluşabilecek herhangi bir hastalık ya da bozukluk durumunda, oluşan bu hastalık veya bozukluğa odaklanmak yerine aile sistemindeki fonksiyonel olmayan yapıya odaklanmaktadır (Minuchin, 1981). Ayrıca yaklaşım, ailenin işlevde bulunma yolunun sorumluluğunu eşlere vermek üzere planlanmıştır. Dolayısıyla aile sistemini yeniden yapılandırmak için sadece eşlerin katılımıyla gerçekleştirilecek çift danışmanlığı da uygulanabilmektedir (Simon, 2015). Özetle işlevsel aileler, üyeleri arasında uyumun ve bütünlüğün sağlandığı, sağlıklı iletişim becerilerinin kullanıldığı, sınırların açık, net ve esnek olduğu, alt sistemlerin (öncelikle ve özellikle eş alt sisteminin) sağlıklı ve dengeli bir şekilde yapılandığı aileler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yurt dışında gerçekleştirilen çalışmalarda YASY tekniklerinin aile sistemini yeniden yapılandırmada etkili olduğu belirlenmiştir (Dangel ve Polster, 1984; Hazelrigg, Cooper ve Borduin, 1987). Becerra ve Michael-Makri (2012) engelli çocuğa sahip anne ile gerçekleştirdikleri vaka çalışmasında YASY tekniklerinin anne ve çocuk arasında sağlıklı sınırlar kurulmasına ve aile içi iletişimin güçlenmesine katkı sağladığını belirtmiştir. Benzer şekilde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuğa sahip eşlerle gerçekleştirilen YASK temelli programların, ebeveyn çocuk çatışmalarını ve çocuğun uyumsuzluğunu azalttığı, aile sistemini güçlendirdiği görülmüştür (Barkley, Guevremont, Anastopoulos ve Fletcher, 1992; Mann, Bourdin, Hengler ve Blaske, 1990; Szapocznik ve diğ., 1989). Yurt içinde gerçekleştirilen

çalışmalara bakıldığında ise evlilik uyumuyla ilgili deneysel çalışmalarla (Baygul, 2015; Kalkan, 2002; Sardoğan ve Karahan, 2005) ve zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerle gerçekleştirilen betimsel çalışmalarla (Avşaroğlu ve Güleş, 2019; Duran ve Barlas, 2014) karşılaşılmaktadır. Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerle gerçekleştirilen çalışmaların ise grup rehberliği ve eğitim programı şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Cin ve Kılıç, 2017; Duran, 2014; Gördeles Beşer ve İnci, 2014; Nuri, 2019). Dolayısıyla zihinsel engelli çocuklara sahip eşlerin evlilik uyumu üzerine Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli bir evlilik danışma programının kullanıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede bu çalışmanın engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumlarını arttırmada YASY temelli uygulamaların etkililiğini görme noktasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak engelli çocuğa sahip eşlerin sağlıklı iletişim kurabilmeleri ve problemlerine yapıcı çözümler bulabilmeleri başta karı koca alt sisteminin dengeli kurulmasına ve dolayısıyla eşler arasındaki evlilik uyumunun artmasına zemin hazırlayacaktır. Eşler arasında uyumun yakalanması ile de sağlıklı ve uzun ömürlü aile sistemleri gelişecektir. Bu bilgiler ışığında YASY'ye dayalı olarak geliştirilen aile danışmanlığı programının ağır düzey zihinsel engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumlarını arttırmada etkili bir program olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, YASY'ye dayalı olarak geliştirilen evlilik programının, zihinsel engelli çocuğa sahip eşlerin evlilik uyumlarına etkisini incelemektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip eşlere verilen Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli evlilik danışma programının çiftlerin evlilik uyumları üzerindeki etkililiğini incelemektir. Bu amaçla bu çalışmada Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli evlilik danışma programının evli çiftlerin evlilik uyumlarını arttırmada bir farklılık yaratmakta mıdır? sorusuna cevap aranmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada YASY'ye dayalı olarak geliştirilen evlilik programının zihinsel engelli çocuğa sahip eşlerin evlilik uyumlarını arttırmadaki etkisini belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada yarı-deneme modellerinden biri olan eşitlenmemiş kontrol gruplu model

kullanılmıştır. Yansız atama yoluyla oluşturulmuş deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grubun bulunduğu çalışmada her iki gruba da öntest ve sontest uygulamaları yapılmıştır. İzleme ölçümü ise sadece deney grubuna gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Kocaeli ilinde yaşayan, çocuğu ağır düzeyde zihinsel engeli nedeniyle bir özel eğitim merkezine devam eden evli çiftlerden oluşmaktadır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda seçilen çalışma grubu, ağır zihinsel engelli çocuğa sahip düşük evlilik uyumu olan evli çiftler arasından deney grubunda 8 erkek ve 8 kadın (16 kişi), kontrol grubunda da 8 erkek ve 8 kadın (16 kişi) olacak şekilde toplam 16 erkek ve 16 kadından (32 kişi) oluşmaktadır. Deney ve kontrol grubunda yer alan çiftlerin tümü ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahiptir. Ayrıca deney grubundaki çiftlerin biri ağır düzeyde engelli olmak üzere 5'inin iki çocuğu, 3'ünün 1 çocuğu bulunmaktadır. Kontrol grubundaki çiftlerin ise 6'sının iki çocuğu, 2'sinin 1 çocuğu bulunmaktadır. Çalışma grubundaki bireylere ait sosyo-demografik özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Çiftlerin Sosyo-demografik Özellikleri

Değişkenler	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Çalışma Grubu
Cinsiyet	8 Erkek 8 Kadın	8 Erkek 8 Kadın	16 Erkek 16 Kadın
Yaş Ortalaması	42.12 Yıl	44.35 Yıl	43.23 Yıl
Evlilik Yılı Ort.	13.35 Yıl	14 Yıl	13.67 Yıl
Eğitim Durumu	Lise: 6 Kişi Üniv.:10 Kişi	Lise: 9 Kişi Üniv.: 7 Kişi	Lise: 15 Kişi Üniv.: 17 Kişi
Çocuk Sayısı	5 Çift: 2 Çocuklu 3 Çift: Tek Çocuklu	6 Çift:2 Çocuklu 2 Çift: Tek Çocuklu	11Çift: 2 Çocuk 5 Çift: Tek Çocuklu

Veri Toplama Araçları

Çiftler Uyum Ölçeği (ÇUÖ): Spainer (1976) tarafından evli veya birlikte yaşayan çiftlerin algıladığı şekliyle ilişkilerinin niteliğini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Özkan (1995) tarafından yapılmıştır. Ölçek 32 maddeden oluşmaktadır. Evet-hayır soruları ve likert

tipinden oluşan ölçeğin fikir birliği, çift tatmini, çift birlikteliği ve duygulanım ifadesi olmak üzere toplam dört alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 151'dir. Türk örnekleme gerçekleştirildikleri çalışmalarında Fışiloğlu ve Demir (2000) ölçeğin iç tutarlılık katsayısını .90, yarıya bölme güvenilirlik katsayısını ise .85 olarak belirlemişlerdir. Paralel test yöntemi ile elde edilen geçerlilik katsayısı ise .82'dir. Ölçekten alınan toplam puanın yüksekliği, evlilik uyumunun iyi olduğunu işaret etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin toplam puanı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Çalışma kapsamındaki çiftlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Form, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, evlilik yılı ve çocuk sayısını içeren 5 maddeden oluşmaktadır.

Süreç

Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı'na ilişkin literatür taraması yapılarak başlanan deneysel uygulamanın hazırlığına, yurt dışı ve yurt içinde gerçekleştirilen çalışmalar gözden geçirilerek devam edilmiştir. 90'ar dakikalık on oturumdan oluşan program eşler arasındaki hatalı yapılanmaları ortadan kaldırarak işlevsel aile sisteminin oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temel alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan evlilik programı temel olarak aile sistemine katılmayı, ailenin yapısal haritasını çıkarmayı, etkileşime odaklanarak bunları değiştirmeyi, işlevsel olmayan sınırları yeniden çizmeyi, aile içindeki dengeleri değiştirmeyi ve kısır varsayımları sorgulamayı kapsamaktadır.

Belirlenen hedefler doğrultusunda hazırlanan oturumlar, ilk oturumun sonrasındaki haftalarda üyelere bir haftalarının nasıl geçtiğinin sorulması, bir önceki haftanın özetinin yapılması, verilen ödevlerin değerlendirilmesi, oturumun hedefinin uygulanması, oturumun sonunda özetin yapılması, yeni ödevlerin verilmesi ve gerekli geribildirimlerin alınması şeklinde sürdürülmüştür. Programın içeriği aşağıda özetlenmiştir:

Birinci oturumun temel amacı çiftle tanışarak ilk oturumdan başlayarak içten ve samimi iletişim desteğiyle gerekli güveni oluşturmaya çalışmaktır. Bu nedenle oluşturulan katılım etkinlikleriyle bu güvenin desteklemesine odaklanılmıştır. Çiftin programdan beklentileri belirlenerek, uygulanacak olan programla ilgili gerekli bilgiler verilmiştir. Çiftin evliliğindeki temel problemleri belirlenmiş ve ortak bir amaç oluşturulmuştur. Bir sonraki oturuma

kadar verilen ödevleri uygulamaları için üyeler desteklenmiştir. İkinci ve üçüncü oturumlarda engelli çocuğa sahip olma noktasında eşlerin yaşadıkları güçlükleri belirlenmiş, duygu, düşünce ve davranışlara odaklanılmıştır. Eşlerin yaşadıkları güçlükleri somutlaştırmak ve birbirlerini daha net görebilmelerini sağlamak amacıyla canlandırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Her bir oturum ev ödeviyle sonlandırılmıştır. Dördüncü oturumda aile haritası çıkarılmış, ailedeki alt sistemler, sınırlar ve ittifaklar belirlenmiştir. Beşinci ve yedinci oturumlar arasında işlevsel olmayan sınırları yeniden çizme, aile içi koalisyon ve ittifakları belirleme üzerine çalışılmıştır. Karı koca alt sisteminde belirgin sınırları yaratmak, eş uyumunu güçlendirmek amacıyla sağlıklı iletişim kalıpları üzerinde çalışılmıştır. Aile içindeki dengeleri yeniden yapılandırmak için canlandırma tekniğinden yararlanılmış ve farkındalığı güçlendirmek için ev ödevleri verilmiştir. Sekizinci ve dokuzuncu oturumlarda çiftin işbirliği ve uyumu ile evlilik sürecinde karşılaştıkları problemlerinin çözülebileceğine ilişkin algı ve beceri kazanmaları desteklenmiştir. Aile sisteminde yer alan kısır varsayımlar sorgulanarak yerlerine alt sistemler arasındaki uyumu destekleyen becerilerin kazanılmasına odaklanılmıştır. Son oturumda ise çiftin süreçten kazanımlarına, ilk oturumda belirledikleri amaçlarına ne kadar ulaştıklarına ve sonlandırmaya ilişkin duygu ve düşüncelerine değinilmiştir.

İşlem

Çalışmaya katılacak çiftleri belirlemek amacıyla Kocaeli ilinde ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğu nedeniyle bir özel rehabilitasyon merkezine gelen evli çiftlere ulaşılmıştır. Merkeze gelen tüm çiftlere programın içeriği, amacı ve süreçle ilgili bilgiler verilmesinin ardından, programa katılmak isteyen gönüllü çiftlerle tanışma ve içeriğin ayrıntılı paylaşımını içeren bir ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ön görüşmede gönüllü çiftlere Çiftler Uyum Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Eşlerden alınan bilgiler ışığında programa devamlarını engelleyecek şiddet, madde bağımlılığı vb. gibi özel bir durumlarının olmadığı görülmüştür. Gerçekleştirilecek çalışmaya düzenli devam konusunda sıkıntı yaşayabilecek olan ve programın amaçlarıyla kendi beklentileri örtüşmeyen çiftler çalışma kapsamına alınmamıştır. Deney grubunda 8 evli çift ve kontrol grubunda 8 evli çift olacak şekilde çalışma grubu belirlenmiştir. Katılım Sözleşmesinin imzalatıldığı deney grubundaki her bir çift ile ayrı ayrı gerçekleştirilen uygulamaların her biri 90 dakika sürmüştür ve on oturumda tamamlanmıştır. Deney grubunda yer alan çiftlerin uygulamaları özel bir rehabilitasyon merkezinde gerçekleştirilmiş, kontrol grubundaki çiftlere ise herhangi bir

uygulama gerçekleştirilmemiştir. Deney ve kontrol grubuna son test uygulanmasının ardından bir ay sonra izleme testi gerçekleştirilmiştir.

İstatistiksel değerlendirme

Verilerin analizinde ilişkili ve ilişkisiz örneklem t-Testi analizi yapılmıştır. İlişkili örneklem t-Testi uygulamasında ise öntest ve sontest puanları arasında farkın etki büyüklüğüne bakılmıştır. Veriler SPSS 18.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular

Deney ve kontrol grubu çiftlerinin ön test, son test ve izleme testi başarı puanlarına ilişkin betimsel analiz sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Deney ve Kontrol Grubu Betimsel Analiz Sonuçları

Gruplar	Ölçümler	X	s
Deney Grubu	Ön test	5.62	0.74
	Son test	09.67	4.23
	İzleme testi	07.12	3.24
Kontrol Grubu	Ön test	5.82	0.16
	Son test	5.21	3.73
	İzleme testi	3.14	1.58

Deney ve kontrol grubunda yer alan çiftlerin Çiftler Uyum Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarını gösteren Tablo 1 incelendiğinde, deney grubunda yer alan çiftlerin son test puan ortalamalarının ($\chi=109.67$) öntest puan ortalamalarından ($X=85.62$) yüksek olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda öntest ve sontest puan ortalamaları neredeyse birbiriyle aynı iken izleme testinde deney grubu puan ortalaması öntest puan ortalamasına göre daha yüksek çıkmıştır ($X=107.12$).

Deney ve kontrol grubu çiftlerinin ön test başarı puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Deney ve Kontrol Grubu Öntest ve Sontest Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo 2: Deney ve Kontrol Grubu Ön Test ve Sontest Başarı Puanlarına İlişkin t-Testi Analiz Sonuçları

Gruplar	Ölçümler	N	\bar{X}	Ss	t	p
Deney Grubu	Öntest Ölçümü	16	85.62	20.74	10.91	.000
	Sontest Ölçümü	16	109.67	14.23		
Kontrol Grubu	Öntest Ölçümü	16	105.82	10.16	0.60	.538
	Sontest Ölçümü	16	105.21	13.73		

Tablo 2’de deney grubunun ön test ($X=85.62$; $Ss=20.74$) ve sontest ($X=109.67$; $Ss=14.23$) ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t=10.91$; $p<.05$). Kontrol grubuna gerçekleştirilen ön test ve son test ölçümlerinde anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($t=0.60$; $p>.05$). Bir başka ifade ile deney grubunda kullanılan çift danışma programının ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumunu arttırmada etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca deney grubunda öntest ve sontest puanları arasında ortaya çıkan farkın etki büyüklüğü Cohen d değeri ile hesaplanmıştır. Elde edilen etki büyüklüğünün ($d=2.37$) büyük etki büyüklüğüne sahip olduğu söylenebilir.

Deney ve Kontrol Grupları Arasındaki Fark Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 3: Deney ve Kontrol Gruplarındaki Çiftlerin Fark Ortalamaları

Ölçümler	N	\bar{X}	Ss	t	p
Deney Grubu	16	22.93	7.86	9.62	.000
Kontrol Grubu	16	.82	4.32		

Tablo 3’te görüldüğü gibi deney grubundaki çiftlerin ön test ve son test puan farkı ortalamaları ($X=22.93$; 7.86) ile kontrol grubundaki çiftlerin ön test ve son test puan farkı ortalamaları ($X= -.82$; 4.32) arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($t=9.62$; $p<.001$). Deney grubunda ön test ve son test puan farkları arasındaki artışa karşın kontrol grubunda artış olmamasına dayanarak geliştirilen Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli evlilik programının ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip evli çiftlerin evlilik uyumlarını arttırdığı ifade edilebilir.

Deney Grubunun Sontest ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4: Deney Grubunun Sontest ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin t-Testi Analiz Sonuçları

Ölçümler	N	\bar{x}	Ss	t	p
Sontest Ölçümü	16	109.67	14.23	1.725	.090
İzleme Testi Ölçümü	16	107.12	13.24		

Tablo 4'te görüldüğü gibi, deney grubunda yer alan çiftlerin ölçek toplam puanlarının son test ve izleme testi ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($t=1.725$; $p>.05$). Bu sonuca dayanarak eşlere uygulanan programın eşlerin evlilik uyumlarının devamında etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç

Deneysel desenin kullanıldığı bu çalışmada ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalara Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı temelli çift danışma programı uygulanmıştır. Çalışmanın verileri eşitlenmemiş kontrol gruplu model kullanılarak elde edilmiştir. Deney grubunda yer alan çiftlere YASY temelli evlilik danışma programı uygulanırken, kontrol grubundaki çiftlere herhangi bir uygulama gerçekleştirilmemiştir.

Araştırmanın sonuçları YASY temelli çift danışma programının, ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumunu artırdığını göstermektedir. Kontrol grubunda yer alan çiftlerin evlilik uyumlarında anlamlı bir değişimin olmaması ve deney grubuna uygulanan izleme testinde uygulanan programın etkililiğinin devam etmesi çalışmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Elde edilen bu sonuç çiftler üzerinde Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımının etkilerinin incelendiği deneysel çalışmalarla paralellik göstermektedir (Barkley, Guevremont, Anastopoulos ve Fletcher, 1992; Mann, Borduin, Henggler ve Blaske, 1990; Szapocznik ve diğ., 1989).

Çiftlerin evlilik uyumlarını arttırmak için gerçekleştirilen evlilik danışma programlarının etkililiği üzerine yapılan deneysel çalışmaların sonuçlarına benzer şekilde bu çalışmada da çiftlerin evlilik uyumlarının arttığı ve etkinin izleme testinde de devam ettiği gözlenmiştir (Baygül, 2015; Kahraman, 2011; Sardoğan ve Karahan, 2005).

Bu araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip çiftlerin evlilik uyumlarını arttırmak amacıyla kullanılan evlilik danışma programı, Yapısal Aile Danışmanlığı Kuramı temelinde geliştirilmiştir. Deney grubunda yer alan çiftlerle yürütülen oturumlarda Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımının etkililiği kanıtlanmış yöntemlerinin kullanılmasının çiftlerin evlilik uyumlarını arttırmada katkısı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çiftlerle yürütülen oturumlarda aile sistemini netleştirmek, alt sistemler arasındaki sınırları görebilmek için kullanılan aile haritası ve canlandırma tekniklerinin, eşlerin birbirlerini anlamalarında ve ortak amaç doğrultusunda ilerlemelerinde etkili olduğu söylenebilir. İkinci oturumdan sonraki oturumlarda canlandırma, ev ödevi verme, yeniden çerçeveleme, rol değişimi gibi tekniklerden yararlanılmıştır. Bu tekniklerin çiftlerin problemlerini netleştirmelerinde ve amaçlarına yönelik ortak adım atmalarında etkili olduğu gözlenmiştir. Bu tekniklerin, zihinsel engelli çocuğa sahip olan çiftlerin sorunlarının nereden kaynaklandığını anlamalarına, birbirlerinin ihtiyaç ve isteklerini fark etmelerine, zihinsel engelli çocuklarıyla ilgili konularda ortak karar alarak birbirlerine destek olmalarına katkı sağladığı söylenebilir.

Evlilik uyumu ile ilgili literatür incelendiğinde karı koca alt sistemindeki etkileşimler, ilişki ve rollerde uzlaşabilme, sağlıklı iletişim becerileri kullanma, net ve açık sınırlara sahip olma gibi faktörlerin evlilik uyumunda etkili olduğu görülmektedir (Kalkan ve Ersanlı, 2009; Segrin, Hanzal ve Domschke, 2009; Şener ve Terzioğlu, 2008). Bu çalışmada da bu becerileri güçlendirmeye yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda çiftler arasındaki ilişkide birbirini anlama, sağlıklı iletişim kurabilme, problemlerine yapıcı çözümler üretebilme ve dolayısıyla zihinsel engelli çocuklarıyla ilgili konularda da bu becerileri kullanabilme konusunda farkındalık kazandıkları ifade edilebilir.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında çiftlerin ön test puanlarının kontrol grubuna göre daha düşük olması söylenebilir. Ayrıca araştırmanın diğer sınırlılıkları çiftlerin evlilik uyum düzeylerinin Çiftler Uyum Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlı olması, çocukların çalışma kapsamına alınmaması ve engel grubunun ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerle sınırlı olması şeklinde sıralanabilir.

Gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalara yönelik olarak, farklı engel grubundaki çocuklara sahip ebeveynlerle benzer çalışmalar yürütülebilir ve engelli çocuğa sahip ebeveynlerle gerçekleştirilecek grup danışmanlığı uygulamaları geliştirilebilir. Farklı evlilik danışmanlığı yaklaşımları kullanılarak

geliştirilecek programlarla evlilik uyumunda farklı yaklaşımların etkililiği ölçülebilir.

KAYNAKLAR

- ABBAS, Jaffar, Ageel, Muhammad, Abbas, Jaffar, Shaher, B., Jaffar, A...Zhang, W. (2019), "The Moderating Role of Social Support For Marital Adjustment, Depression, Anxiety, and Stress: Evidence From Pakistani Working and Nonworking Women", *Journal of Affective Disorder*, vol. 244, no.1, pp. 231-238. doi: 10.1016/j.jad.2018.07.071.
- APONTE, Harry ve Van Deusen, John M. (1981), *Structural Family Therapy. In Handbook of Family Therapy*, Bristol, Brunner/Mazel.
- AVŞAROĞLU, Selahattin ve Güleş, Esen (2019), "Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumlarının Öz-anlayış ve Merhamet Düzeyleri Açısından İncelenmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.27, Sy.1, ss. 365-376. doi: 10.24106/kefdergi.2960.
- BARKLEY, Russell A., Guevremont, David C., Anastopoulos, A. D. ve Fletcher, K. E. (1992), "A Comparison of Three Family Therapy Programs for Treating Family Conflicts in Adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 60, no. 3, pp. 450-462. doi: 10.1037/0022-006X.60.3.450.
- BAYGÜL, Şenol (2015), Çözüm Odaklı Kısa Süreli Aile Danışmanlığı Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Evlilik Danışmanlığı Programının Çiftlerin Evlilik Uyumlarını Arttırmadaki Etkisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- BECERRA, Michael D. ve Michael-Makri, Stella (2012), "Applying Structural Family Therapy with a Mexican-American Family with Children with Disabilities: A Case Study of a Single-Parent Mother", *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*, vol. 43, no. 2, pp. 17-24. doi: 10.1891/0047-2220.43.2.17.
- BITTER, James Robert (2014), *Theory and Practice of Family Therapy and Counseling*, 2nd Edition, Belmont, CA: Brooks/Cole, Cengage Learning.
- BRANDAO, Tania, Pedro, Juliana, Nunes, Nuno, Martins, Mariana ve Costa, Emilia Maria (2017), "Marital Adjustment in the Context of Female Breast Cancer: A Systematic Review", *Psychooncology*, vol. 26, no.12, pp. 2019-2029. doi: 10.1002/pon.4432.

- BRODY, Gene H., Stoneman, Zolinda ve McCoy, J. Kelly (1994), "Forecasting Sibling Relationships in Early Adolescence From Child Temperaments and Family Process in Middle Childhood", *Child Development*, vol. 65, no.3, pp. 771-784. doi: 10.1111/j.1467-8624.1994.tb00782.x.
- CAMPBELL, Thomas L. (2003), "The Effectiveness of Family Interventions for Physical Disorders", *Journal of Marital and Family Therapy*, vol. 29, no. 2, pp. 263-281. doi: 10.1111/j.1752-0606.2003.tb01204.x.
- CİN, Ayşe ve Kılıç, Mustafa (2017), "Özürü Çocuğu olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerini Azaltmaya Yönelik Bir Grup Rehberliğı Uygulaması, *Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları 2*, Erkan, Serdar ve Kaya, Alim (Edt.), Ankara, Pegem Akademi.
- COŞKUN, Yemliha. ve Akkaş, Günbey (2009), "Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 10, Sy.1, ss. 213-227.
- DANGEL, Richard ve Polster, Richard (1984), *Parent Training: Foundations of Research and Practice*, New York, Guilford Press.
- DURAN, Songül ve Barlas, Gül (2014), "Zihinsel Engelli Bireylerin Ebeveynlerinin Öznel İyi Oluş, Öz Duyarlık Ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi", *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C.7, Sy. 3, ss. 69-79.
- DÜZGÜN, Gökçen (2009), "Evli Kişilerde Depresyon, İlişkiye İlişkin İnanç, Kendini Ayarlama Düzeyinin Evlilik Uyumunu ile İlişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ERDOĞAN TAYCAN, Serap. ve Çepik Kuruoğlu, Aslı (2014), "Evlilik Uyumunu ile Bağlanma Stilleri Mizaç ve Karakter Özellikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", *Türk Psikiyatri Dergisi*, C. 25, Sy.1, ss. 9-18.
- GÜLSÜN, Murat, Ak, Mehmet ve Bozkurt, Ali (2009), "Psikiyatrik Açından Evlilik ve Cinsellik", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, C. 1, Sy. 1, ss. 68-79.
- FİŞİLOĞLU, Hürol ve Demir, Ayhan (2000), "Applicability of the Dyadic Adjustment Scale for Measurement Scale for Measurement of Marital Quality with Turkish Couples", *European Journal of Psychological Assessment*, vol.16, no. 3, pp. 214-218. doi: 10.1027//1015-5759.16.3.214.
- FİDANOĞLU, Oya (2007), "Evlilik Uyumunu İle Eşlerin Somatizasyon Düzeyleri Arasındaki İlişki Ve Diğer Sosyodemografik Değişkenler Açısından

- Karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halksağlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- FIGLEY, Charles R. ve Nelson, Thorana S. (1990), “Basic Family Therapy Skills: Structural Family Therapy”, *Journal of Marital and Family Therapy*, vol. 16, no. 3, pp. 225-239. doi: 10.1111/j.1752-0606.1990.tb00845.x.
- GEHART, Diane (2016), *Theory and Treatment Planning in Family Therapy: A Competency-Based Approach*, 1st Edition, Boston, Cengage Learning.
- GLADDING, Samuel T. (2011), *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, Çev. Keklik, İbrahim ve Yıldırım, İbrahim, Ankara, Atalay Matbaacılık.
- GOLDENBERG, Herbert ve Goldenberg, Irene (2012), *Family Therapy: An Overview*, 8th Edition, USA, Brooks/Cole Pub.
- GÖRDELES Beşer, Nalan ve İnci, Figen (2014), “Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelere Verilen Grup Danışmanlığının Etkinliğinin Değerlendirilmesi”, *Psikiyatri Hemşireliği*, C.5, Sy.2, ss. 85-91. doi: 10.5505/phd.2014.94830.
- HANSON, Marci J. ve Hanline, Mary Frances (1994), “Parenting a Child With a Disabilities: A Longitudinal Study of Parental Stress and Adaptation”, *Journal of Early Intervention*, vol. 14, no. 3, pp. 234-248. doi: 10.1177/105381519001400305.
- HAZELRIGG, Mark D., Cooper, Harris M. ve Borduin, Charles M. (1987), “Evaluating the Effectiveness of Family Therapies: An İntegrative Review and Analysis”, *Psychological Bulletin*, vol. 101, no. 3, pp. 428-442. doi: 10.1037/0033-2909.101.3.428.
- HERSHKOWITZ, Michal, Dekel, Rachel, Fridkin, Shimon ve Freedman, Sara (2017), “Posttraumatic Stress Disorder, Parenting, and Marital Adjustment Among a Civilian Population”, *Frontiers in Psychology*, vol. 8, no. 4, pp. 1-6. doi: 10.3389/fpsyg.2017.01655.
- KALKAN, Melek (2002). Evlilik İlişisini Geliştirme Programının, Evlilerin Evlilik Uyum Düzeyine Etkisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun.
- KALKAN, Melek ve Ersanlı, Ercumend (2009), “The Effects of the Cognitive-Behavioral Marriage Enrichment Program on the Dysfimctional Attitudes of Couples”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 36, ss. 129-135.
- KALKAN, Melek ve Yılmaz, Tuğba (2010), “Evlilik Öncesi İlişkileri Geliştirme Programının Çiftlerin İlişki Doyumuna Etkisi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, C. 10, Sy. 3, ss. 1893-1920.

- KAZAK, Anne E. (1987), "Families with disabled children: stres and social networks in three samples", *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 15, no. 1, pp. 137-146.
- KÖKSAL, Güler (2011), Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- LEE, Young (2011), Structural Family Therapy. *Marriage and Family Therapy. A Practice-Oriented Approach*, L. Medcalf (Ed.), New York, Springer Publishing Company.
- MACKINNON, Carol E. (1989), "An Observational Investigation of Sibling Interactions in Married and Divorced Families", *Developmental Psychology*, vol. 25, no.1, pp. 36-44. doi: 10.1037/0012-1649.25.1.36.
- MANN, Barton J., Borduin, Charles M., Henggeler, Scott W., Blaske, David M. (1990), "An Investigation of Systematic Conceptualizations of Parent-Child Coalitions and Symptom Change", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 58, no. 3, pp. 336-344.
- MARLEY, James A. (2004), *Family Involvement in Treating Schizophrenia: Models Essential Skills, and Process*, 1st Edition, New York, Routledge.
- MINUCHIN, Salvador (1974), *Families and Family Therapy*. Cambridge, Harvard University Press.
- MINUCHIN, Salvador (1981), Constructing a Therapeutic Reality. *Annual Review of Family Therapy*, G. Brenson ve H. White (Ed), pp. 129-147, New York, Human Sciences Press.
- MINUCHIN, Salvador ve Fishman, H. Charles (1981), *Family Therapy Techniques*, 1st Edition, Cambridge, Harvard University Press.
- NICHOLS, P. Michael ve Schwartz, C. Richard (1997), *The Essentials of Family Therapy*, 2nd Edition, USA, Pearson/Allyn Bacon.
- OLKIN, Rhoda (1999), *What Psychotherapists Should Know About Disability*, New York, The Guilford Press.
- ÖZKAN, Tolga (1995), Effects of Spousal Abuse on The Psychological Well-Being of His Partner and Evolution of Marital Satisfaction and Adjustment, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- RASHEED, Matthews, Rasheed, Mikal N. ve Maley, James A. (2011), *Family Therapy. Models and Techniques*, USA, Sage Pub.

- ROBLES, Theodore F., Slatcher Richard B., Trombello, Joseph M. ve McGinn Meghan M. (2014), “Marital Quality and Health: A Meta-Analytic Review”, *Psychological Bulletin*, vol. 140, no.1, pp. 140-187. doi: 10.1037/a0031859.
- SARI, Hatice Yıldırım, Baser, Günsel ve Turan, Janet Molzan (2006), “Experiences of Mothers of Children with Down Syndrome”, *Paediatric Nursing*, vol. 18, no.4, pp. 29-32.
- SARISOY, Murat (2000), Otistik ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Evlilik Uyumları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- SHARF, Richard S. (2010). *Theories of Psychotherapy and Counseling: Concepts and Cases*, USA, Brooks/Cole.
- SZAPOCZNIK, Jose, Murray, Edward, Scopetta, Mercedes, Hervis, Olga, Rio, Arturo...Posada, Vivian (1989), “Structural Family Versus Psychodynamic Child Therapy for Problematic Hispanic Boys”, *Journal of Consulting Clinical Psychology*, vol. 57, no. 5, pp. 571-578.
- SCHEIDLER, Jo Anna (2008), Effects of Perceived Stress and Perceived Social Support on Marital Satisfaction in Doctoral Students, Walden University Doctoral Dissertation, Washington.
- SCHWARTZ, Richard C. ve Nichols, Michael P. (2004). *Family Therapy: Concepts and Methods, 10th Edition*, Pearson Allyn and Bacon.
- SIMON, George M. (2015). Structural Couple Therapy, *Clinical Handbook of Couple Therapy*, Gurman, Alan S., Lebow, Jay L. ve Snyder, Douglas K. (Eds.), Fifth Edition, New York, The Guilford Press.
- NAZLI, Serap (2016), *Aile Danışmanlığı*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- NURİ, Cahit (2019), Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Ailelerine Sunulan Destek Eğitim Programının Ailenin Güçlendirilmesine Etkisi, Yakındoğu Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Lefkoşa.
- SARDOĞAN, Mehmet E. ve Karahan, Tefik F. (2005), “Evli Bireylere Yönelik Bir İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programı'nın Evli Bireylerin Evlilik Uyum Düzeylerine Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.38, Sy. 2, ss. 89-102. doi: 10.1501/Egifak_000000117
- SPAINER, Graham B. (1976), “Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing the Quality of Marriage and Similar Dyads”, *Journal of Marriage and Family*, vol. 38, no. 1, pp. 15-28. doi: 10.2307/350547.

- ŞENER, Arzu ve Terzioğlu, Günsel (2008), “Bazı Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler ile İletişimin Eşler Arası Uyuma Etkisinin Araştırılması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C. 13, Sy. 13, ss. 7-20.
- ŞENTÜRK, Sera (2013), Evli Bireylerde Evlilik Uyumu İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TOROS, Fevziye (2002), “Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon, Evlilik Uyumunun ve Çocuğu Algılama Şeklinin Değerlendirilmesi”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, C. 3, Sy. 2, ss. 45-52.
- YILDIZ, Mehmet Ali ve Baytemir, Kemal (2016), “Evli Bireylerde Evlilik Doyumu ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Benlik Saygısının Aracılığı”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 17, Sy. 1, ss. 67-80. doi: 10.17679/iuefd.17181627.
- WALKER, Jan Gordon, Manion, Ian G., Cloutier, Paula F. ve Johnson, Susan M. (1992), “Measuring Marital Distress in Couples With Chronically İll Children: The Dyadic Adjustment Scale”, *Journal of Pediatric Psychology*, vol. 17, no.3, pp. 345-357. doi: 10.1093/jpepsy/17.3.345.
- WETCHLER, L. Joseph (2003), Structural Family Therapy. *An İntroduction to Marriage and Family Theraphy*. Lorna L. Hecker ve L. Joseph. Wetchler (Ed.), 2nd Edition, pp. 63-94. New York: The Haworth Clinical Practice Press.
- WHITE, James, Klein, David ve Martin, Todd F. (2015), *Family Theories*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.